

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARLA İLGİLİ BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ VE LİTERATÜRE DAİR DEĞERLENDİRMELER

Öz: Atasözleri ve deyimler, bir milletin en önemli dil ve kültür hazinelerindedir. Atasözleri geçmiş yaşantılara ve hayat tecrübelerine dayanarak söylenen özlü ve kalıp sözlerdir. Deyimler de bünyesinde mecazi anlamlar ihtiva eden kısa kalıp ifadelerdir. Günlük dilde yaygın kullanılan atasözleri ve deyimlerden edebî eserlerde de istifade edilmiştir. Atasözleri ve deyimlerin şiir dilinde kullanımı, şiirin anlam dünyasını zenginleştirir. Başta sözlük çalışmaları olmak üzere Türkçenin bu noktadaki zenginliğini ortaya koymak amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Zengin bir şiir geleneğine dayanan klasik Türk şiiri metinlerinde de atasözleri ve deyimlerin tespitine ve değerlendirilmesine dair çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda divanlar başta olmak üzere diğer şiir kaynaklarından tespit edilebilen atasözleri ve deyimler genellikle alfabetik sıralama göz önüne alınarak konu, muhteva, üslup ve dilbilimsel açılardan ele alınmıştır. Bu çalışmada klasik Türk şiiri sahasında atasözleri ve deyimlerle ilgili yapılmış bildiri, makale, tez, kitap ve kitap bölümü gibi çalışmalarının bibliyografyası ortaya konulmuştur. Atasözleri ve deyimlerle ilgili çalışmalarının genel nitelikleri, istatistiki açıdan ifade ettiği anlamlar vb. noktalarda bazı değerlendirmeler yapılarak sonraki çalışmalara ışık tutması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, Deyimler, Klasik Türk Şiiri, Bibliyografya.

A Biographical Study on The Studies on Proverbs and Idioms in Classical Turkish Poetry and Evaluations on Literature

Abstract: Proverbs and idioms are among the most important language and cultural treasures of a nation. Proverbs are concise and set phrases based on past and life experiences. Idioms are short-set phrases that contain figurative meanings. Proverbs and idioms, which are widely used in daily language, are also used in literary works. The use of proverbs and idioms in poetry enriches the meaning world of poetry. Many studies, especially dictionary studies, have been carried out to reveal the richness of Turkish at this point. Studies have been done on the identification and evaluation of proverbs and idioms in classical Turkish poetry texts based on a rich poetry tradition. In these studies, proverbs and idioms that can be identified from other poetry sources especially divans are generally discussed in terms of subject, content, style and linguistic aspects, taking into account the alphabetical order. In this study, a bibliography of studies such as papers, articles, dissertations, books and book chapters on proverbs and idioms in the field of classical Turkish poetry is presented. The general characteristics of the studies on proverbs and idioms, their statistical meanings, etc. are aimed to shed light on the following studies by making some evaluations on the points.

Keywords: Proverbs, Idioms, Classical Turkish Poetry, Bibliography.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
55. SAYI / VOLUME
2024-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi
Bülent KAYA

Kilis 7 Aralık Üni.
İnsan ve Toplum Bil. Fak.
Türk Dili ve Edeb. Böl.

bulentkaya@kilis.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7970-5059

Gönderim Tarihi

Received
22.04.2024

Kabul Tarihi

Accepted
22.05.2024

Atıf

Citation
Kaya, Bülent. "Klasik Türk Şiirinde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmalarla İlgili Bibliyografya Denemesi ve Literatüre Dair Değerlendirmeler." *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, no. 55, 2024, ss. 111-131.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Atasözleri ve deyimler bir milletin en önemli kültür hazinelerinden olup milletin hayata bakışını, düşünce dünyasını yansıtan ögelerdir. Günlük konuşma dilinde muhataba mesajı daha etkili aktarma noktasında vazgeçilmez unsurlardır. Yalnızca günlük dilde değil, atasözleri ve deyimlerin imkânlarından edebî eserlerde de sıkça faydalanılmıştır.

Atasözü, atalarımızın tecrübelerine dayanan yargılarını düsturlaştıran, kalıplaşmış ve insanlarca benimsenmiş özlü sözlerdir (Aksoy 37). Deyimler ise kavramın, bir durumun kendine has bir yapı içinde etkileyici bir anlatımla ve yahut gerçek anlamından farklı kalıplaşmış sözcük gruplarıyla verildiği tümcelerdir (Aksoy 52). Atasözlerinde başta toplumsal değerler, din, tasavvuf, ekonomi, hayvancılık, tarım, sağlık, ölüm gibi birçok konu yer alır (Oy 24-46). Her milletin, her topluluğun dilinde atasözleri kullanılmıştır. Farklı milletlerde Parabol, Provence, sprichwört ve pend gibi isimler verilen atasözleri (Oy 3) esasen bir milletin tarih boyunca değişmeyen varlıklarını ve özelliklerini anlatır. Bu varlıklar ve özellikler, herkesin üstünde hemfikir olduğu duygu ve düşünceler açısından ele alınırsa Türk atasözlerinde belirli motifler görülür (Oy 17). Türk kültür ve edebiyatının önemli eserlerinde atasözleri yer alır. Orhun Kitabeleri, Divânü Lugatit Türk, Kutadgu Bilig, Atabetül Hakayık gibi eserler bunlardan bazılarıdır (Oy 117-162). Atasözlerinde olduğu gibi Türkçe, deyimler açısından da zengindir. Türkçenin ilk yazılı vesikalarından başlamak üzere Türk yazılı metinlerinde deyimlerin izleri sürülebilir (Sinan 91).

Atasözleri ve deyimler açısından Türkçenin zenginliği birçok esere yansımıştır. Divan şairleri bunların anlam dünyasıyla mecazlarından bolca yararlanmışlardır. Klasik Türk şiirinin kendine has kalıpları ve sınırları, gelenekçe çizilmiş estetik dünyası olsa da, zaman zaman farklı üsluplar ve tarzlar kullanan şairler, şiirlerinde aynı zamanda atasözleri ve deyimlere de yer vermişlerdir. Atasözleri ve deyimlerin klasik Türk şiirindeki kullanımı Necâti Bey gibi mahallileşme akımı etkisindeki şairlerde daha fazladır. Atasözleri ve deyimlerin kullanımıyla ilgili divanlar, mesneviler ve diğer şiir kaynaklarından hareketle birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda sözlüklere girmiş ya da henüz girmemiş atasözleri ve deyimler tespit edilmiştir. Klasik Türk şiiri bu açıdan zengin bir kaynak olup bu kaynaktaki atasözleri ve deyimlerin tespiti yoğun ve dikkatli bir çabayı gerektirir.

Bu çalışmada klasik Türk şiiri sahasındaki atasözleri ve deyimlerle ilgili yapılmış akademik çalışmaların bibliyografyası verilmiştir. Atasözleri ve deyimler üzerine hazırlanan çalışmalarda genel hatlarıyla hangi yöntemlerin izlendiğine kısaca değinilmiştir. Kategorize edilerek alfabetik sırayla verilen kaynaklardan sonra ise çalışma konumuzla alakalı istatistikî ve bilgilendirici tablolar verilmiştir.

Amaç

Çalışmanın amacı, klasik Türk şiiri sahasında, yayımlanmış divan, mesnevi ve diğer manzum eserlerdeki atasözleri ve deyimleri tespit, tasnif ve değerlendirmeye yönelik yapılmış çalışmaları literatür taramasıyla belirleyip çalışmaların bibliyografyasını ortaya koymaktır. Aynı zamanda istatistiki verileri belirlemek de amaçlanmıştır. Çalışmaların muhtevassından ziyade türüne ve neye yönelik olduğuna odaklanılmıştır. Bu çalışmada, atasözü ve deyimlerle ilgili yayımlanmış çalışmaların hangi şairlerin şiirlerine, hangi dönemlere yoğunlaştığı belirlenerek konuyla ilgili sonraki yapılması muhtemel çalışmalar için hem bir veri havuzu oluşturmak hem de eksik kalmış hususlarda konuyla ilgili ne gibi çalışmalar yapılabileceğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Konu, Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmanın konusu klasik Türk şiir alanında bildiri, makale, kitap, tez gibi farklı türlerde yapılmış atasözü ve deyim çalışmalarının bibliyografyalarının tespitidir. Şiir haricinde nesir (düz yazı) sahasında konuyla ilgili yapılmış çalışmalar, kapsam dışında tutulmuş, yalnızca manzum eserler üzerine yapılmış çalışmalar esas alınmıştır. Şairlerin şiirlerindeki atasözleri ve deyimleri belirlemeye yönelik çalışmalar göz önünde bulundurulmuş olup Azerbaycan, Çağatay sahasına ait metinler üzerine Türkiye'de ya da yurt dışındaki çalışmalar bibliyografyalara dâhil edilmemiştir. Bu hususta kimi kaynaklarda Azerbaycan sahası Türk edebiyatı bünyesinde değerlendirilen Fuzûlî, Seyyid Nesimî gibi şairler istisnadır. Bütün bunların dışında başta eski harfli (Osmanlıca) mecmualar, dergiler olmak üzere bu tür kaynaklar bibliyografyaya eklenmemiştir. Ayrıca modern Türk şiiri bünyesinde değerlendirilip de klasik şiir geleneği çerçevesinde eser vermiş şairlerin şiirleriyle ilgili yapılmış çalışmalar kapsam dışı tutulmuştur. Doğrudan atasözleri ve deyimler belirlemeye yönelik olmayıp içeriğinde kısmi olarak atasözleri ve deyimlerle ilgili değerlendirmeler olan çalışmalar (divan ve mesnevi sözlüğü çalışmaları gibi) kapsam içine alınmamıştır.

Yöntem

Klasik Türk şiirinde atasözü ve deyimlerle ilgili yapılmış çalışmalara yönelik öncelikle veri tabanları ve çeşitli kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır. Kaynaklar kısmında bunlar ayrıca verilmiştir. Tarama neticesinde tespit edilen çalışmalar türlerine göre (kitap, makale vb.) sınıflandırılmış, çalışmaların tam bibliyografik künyesi alfabetik olarak verilmiştir. Literatür taraması yapılırken başta, çevrimiçi veri tabanları, kataloglar, Millî Kütüphane ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası ve Google Akademik olmak üzere birçok kaynaktan istifade edilmiştir. Yine konuyla ilgili yapılmış tezlerin tespiti noktasında YÖK'ün veri tabanlarından yararlanılmış, özellikle klasik Türk edebiyatı çalışmalarını kapsayan gibi web sitelerinden istifade edilmiştir.

Çalışmada yer yer tablo ve grafiklere yer verilerek bunlar vasıtasıyla makale çalışması neticesinde ulaşılan sonuçlar daha görünür kılınmaya çalışılmıştır. Kimi atasözü ve deyim çalışmalarına erişim zorluğu sebebiyle detaylı değinilmemiş, bibliyografik künyesi verilerek istatistikî bir veri olarak kullanılmıştır. Bu türden çalışmalar hakkındaki bilgiler ise dolaylı kaynaklardan edinilmiştir.

1. Klasik Türk Şiiri Alanında Yapılmış Atasözü ve Deyim Çalışmaları ve Literatüre Dair

Atasözleri ve deyimlerle ilgili oldukça zengin bir literatür vardır. Birçok disiplinde ve araştırma sahasında atasözleri ve deyimlerin tespiti, tahlili ve işlevine yönelik yapılmış çalışmalarla tarihimizde, kültürümüzde ve edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan bu zenginlikler, çeşitli açılardan ortaya konulup incelenmiştir. Çalışmalar ana hatlarıyla şu şekilde gruplanabilir: Atasözleri ve deyimlerin genel özelliklerine ve işlevlerine değinen teorik çalışmalar, sözlük çalışmaları, atasözleri ve deyimlerde geçen kültürel motif ya da kavramları irdeleyen çalışmalar, yabancılara Türkçe öğretimi alanında daha çok dil öğretimi ve kültür aktarımı hususunda atasözleri ve deyimlerin kullanımını ve öğretici işlevini ele alan çalışmalar, karşılaştırmalı çalışmalar (akraba dillerle farklı dil ve kültürler arasında), yerel ağızlarda ve halk dilinde atasözleri ve deyimleri tespit etmeye yönelik çalışmalar, atasözleri ve deyimleri dilbilim açısından tetkik eden dil alanıyla ilgili çalışmalar, atasözleri ve deyimlerin kültürdeki yerini ele alan çalışmalar, âşıklık geleneğinde kullanılan atasözleri ve deyimleri konularına göre sınıflandıran çalışmalar, atasözü ve deyim dağarcıklarını belirlemeye yönelik çalışmalar vb. Kısacası atasözleri ve deyimler; Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı, Türk Halkbilimi, Çağdaş Türk Lehçeleri, Yabancılara Türkçe Öğretimi, Eğitim Bilimleri gibi birçok alan ve disiplin için çalışma konusu olmuştur.

Arapça ve Farsça eserlerden yapılan tercüme ve şerhlerde de çok sayıda Türkçe atasözü ve deyim yer alır. Bu türden çalışmalar, Türk dilinin atasözleri ve deyimler noktasındaki zenginliğini ortaya koymak bakımından önemlidir. Örneğin, Yerdemir (191-214) 'in çalışmasında Sûdî'nin *Gülistân ve Bostân* şerhlerindeki Türkçe deyimlerin yapısal ve anlamsal özellikleri incelenmiş, Arapça, Farsça ve Türkçede kullanılan ortak deyimlere de değinilmiştir. Eğitim Bilimleri ve Yabancılara Türkçe Öğretimi sahasında da bir kültür aktarım aracı olarak ve eğitici işlevleriyle atasözleri ve deyimlerden istifade edilmektedir. Yabancılara Türkçe öğretimi sahasında yapılan birçok çalışmada atasözleri ve deyimlerin dil ve kültür aktarımı noktasındaki önemine vurgu yapılarak bunların yaşayan canlı kültür varlıkları olduğu üzerinde durulmuştur. Örneğin, Kaplan (497-507)'in çalışmasında Dede Korkut Kitabı'ndaki atasözlerinin anlamları verilip yabancılara Türkçe öğretimi noktasında kültür aktarımındaki işlevine değinilmiştir.

Bu çalışmalarda atasözleri ve deyimler çeşitli açılardan ele alınmıştır: *Süheyl ü Nevbahâr*, *Yûsuf ü Züleyha* gibi aşk mesnevileriyle *Garib-nâme* gibi dinî-tasavvufî mesnevilerde atasözleri ve deyimleri belirlemeye yönelik çalışmalar, mevlîd türündeki eserlere yönelik çalışmalar, şiir kaynağının yalnızca bir bölümünde atasözleri ve deyimleri tespit etmeye yönelik çalışmalar (yalnızca gazeller ya da kasidelerde), belirli atasözleri ya da deyimleri farklı şairlerin şiirlerinde tespit etmeye yönelik çalışmalar, bir şairin şiir kaynağı içerisinde atasözleri ve deyimlere yönelik müstakil manzumesini inceleyen çalışmalar (atasözleri kasidesi gibi), birden fazla deyim şiirlerde tespit etmeye yönelik çalışmalar, klasik Türk şiirinde geçen atasözleri ve deyimlerle ilgili dilbilimsel ve yapısal inceleme yapan çalışmalar, şairlerce müşterek kullanılan deyimler üzerine yapılan çalışmalar.

Atasözleri ve deyimlerin klasik Türk şiirindeki yansımalarını tespit etmek amacıyla genellikle Latin harflerine aktarımı yapılmış divanlardan ve mesnevilerden yararlanılmıştır. Bunlarla ilgili yapılan akademik çalışmaların çoğunluğu makale ölçeğinde olmakla beraber tez, kitap, kitap bölümü, bildiri gibi farklı hacim ve türlerde çalışmalar da yapılmıştır. Çalışmaların genelinde tek bir şairin şiirlerinde geçen atasözleri ve deyimleri tespit etmek amaçlanmakla birlikte, bazı çalışmalarda yine tek bir şairin şiirlerinde yalnızca atasözleri ya da yalnızca deyimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Kimi çalışmalarda ise birden fazla şair üzerinde durulmuştur.

Atasözü ve deyim çalışmalarının birçoğu tek bir şairin şiirlerine odaklanmakla birlikte, bazı çalışmalar birkaç veya daha fazla sayıda şairin şiirlerindeki atasözleri ve deyimleri tespit etmeye yöneliktir. Bunlar yine makale, kitap, tez gibi farklı ölçeklerde olabilen çalışmalardır. Ancak tezlerin büyük bir kısmı birden fazla şair hakkında yapılmıştır. Örneğin Bayan'ın (1-145) tez çalışmasında 15-18. yüzyıllar arasında yaşamış 12 şairin şiirleri esas alınmıştır. Literatürde yer alan bazı tez çalışmalarında divanlarda tespit edilen atasözleri ve deyimler, Türkçe ders kitaplarında yer alma durumlarına göre de incelenmiştir. Daha çok Eğitim Bilimleri bağlamında yapılan bu tür çalışmaların sayısı, klasik Türk şiirindeki konuyla ilgili diğer çalışmalarla kıyaslandığında fazla değildir. Klasik Türk şiiri sahası dışında genel olarak atasözleri ve deyimlerle ilgili Türk Dili, Eğitim Bilimleri, yabancılara Türkçe öğretimi gibi alanlarda ise çok sayıda çalışma yer almaktadır. Çalışmamızın kapsamının dışına çıkmamak için bu türden çalışmalar makaleye dâhil edilmemiş, yer yer bunlara atıflar yapılmıştır.

Klasik Türk şiiri sahasında deyimler noktasında yapılmış çalışmalardan Tanyeri (9-271)'nin *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler* isimli çalışmasında, divanlardan ya da mesnevilerden tespit edilebilen deyimler, alfabetik olarak deyim geçtiği örnek beyitlerle verilmiştir. Her deyimle ilgili genellikle bir, bazen de birkaç beyit örneği bulunmaktadır. Çalışmada deyim sözlüklerine girmiş ya da henüz girmemiş deyimler anlamlarıyla birlikte

sunulmuştur. Bu yönüyle çalışma bir seçki niteliğinde olup divan şiirindeki deyimler noktasında temel müracaat kaynaklarından biridir.

Klasik Türk şiirinde atasözleri ve deyimlerin kullanım şekilleri ve içerik özelliklerine dair yapılmış en kapsamlı çalışmalardan birisi Bayram Ali Kaya'nın (11-54), *Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi* isimli makale çalışmasıdır. Bu çalışmada farklı bir yöntem olarak klasik Türk şiirindeki atasözleri ve deyimlerin kuruluş, yapı ve biçim özellikleriyle şiirlerdeki kullanılış biçimlerine değinilmiştir. Başta divanlar olmak üzere şiir kaynaklarında yer alıp da atasözü ve deyim sözlüklerine henüz girmemiş olanlar verilmiştir.

Türkçe deyimler üzerine yazılmış makalelerin bibliyografyalarını verecek makalelerde deyimlerin ele alınışı hakkında tek tek bilgi veren Kanmaz (170-230)'ın çalışması konuyla ilgili önemli bir diğer kaynaktır. *Türkçe Deyimler Üzerine Yazılan Makaleler Hakkında Bir Kaynakça (1962-2020)* başlıklı bu çalışmada deyimler üzerine yapılmış teorik çalışmalarla, edebî eserler ve divanların taranması yoluyla deyim tespit ve değerlendirmelerinin yer aldığı çalışmaların künyesi verilmiş ve bunlar ana hatlarıyla tanıtılmıştır. Çalışmada künyesi verilen ve tanıtılan makalelerin detaylarına bakıldığında bu çalışmaların farklı alan ve kategorilerden olduğu görülür: Yöresel ağızlardaki deyimleri ele alan çalışmalar, farklı Türk lehçelerindeki benzer deyimler üzerine incelemeleri içeren çalışmalar, iletişim noktasında deyimlerin işlevini anlatan çalışmalar, Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerle ilgili çalışmalar, deyimlerdeki kavramları inceleyen çalışmalar, divanlardaki deyimlerle ilgili söz varlığını tespit etmeye yönelik çalışmalar, farklı dillerdeki deyimler üzerine karşılaştırmalı çalışmalar vb.

Divan tahlillerinde genellikle atasözleri ve deyimler için ayrı bir başlık açılmamış olup bunlar daha çok muhtevada verilmiştir. Örneğin, Tatlıkatık (6-515)'ın çalışmasında İzzet Ali Paşa Divanı'nın tahlili yapılırken atasözleri ve deyimlerle ilgili ayrı bir başlık açılmamıştır. Şairin hayatı ve edebî kişiliğinin yer aldığı kısımda ise bunlardan söz edilmemiş, divanda geçen bazı atasözlerine içerikte temas edilmiştir. Bazı divan tahlillerinde ise şairin hayatı, sanatı ve edebî kişiliği ile ilgili bölümlerde atasözleri ve deyimlerle ilgili ayrı başlıklar açılmış olup atasözleri ve deyimler alfabetik olarak kimi zaman şiir numaralarıyla, kimi zaman da şiir/beyit örnekleriyle birlikte verilmiştir. Ercan (24-26)'ın *Peştelî Hisâlî Divanı Tahlili (İnceleme-Metin)* isimli çalışmasının birinci bölümünde atasözleri ve deyimlerle ilgili ayrı başlıklar açılıp bunlar sıralanmıştır. Çalışmada ayrıca açıklama ya da anlamlandırma yapılmamıştır. Atasözleri ve deyimlerle ilgili ayrı başlık açılmayan divan tahlillerinde, muhteva kısmında verilen atasözleri ve deyimlerin çoğunluğu örneklem niteliğindedir. Bu tür çalışmalarda ilgili divanda geçen atasözleri ve deyimlerin hepsi tespit edilmemiş, yalnızca bazılarından ya da orijinal olanlarından örnekler ve-

rilmiştir. Genel olarak bakıldığında bu yönüyle istisnai çalışmalar olmakla birlikte divan tahlilleri atasözleri ve deyimlerin tespiti noktasında sınırlı bir malzeme sunmaktadır.

Kimi çalışmalarda klasik Türk şiirinde kullanılmış deyimlerin kökenleri ve kültürel kökleri irdelenir. Genel olarak deyim çalışmalarına bakıldığında istatistikî olarak bu türden çalışmaların sayısı sınırlıdır. Yılmaz (167-171)'ın çalışmasında klasik Türk şiirinde, *daire çekmek/çizmek* deyiminin kökenleri ve kullanımı üzerinde durulmuştur. İlgili deyimın arka planında ilkel toplumların mitolojilerinde ve kültürlerinde kutsal olanla bağlantı kurmak amacı olduğundan söz eden yazar, klasik Türk edebiyatında bu bağlamda *daire çizmek* deyiminin, “sihr, dua, tılsım ve peri” gibi kelimelerle birlikte kullanıldığından söz eder (Yılmaz 170). Fars (İran) edebiyatı şairlerinin şiirlerindeki Türkçe deyimleri tespite yönelik çalışmalar da vardır.

Divanlardaki deyimleri tespite yönelik çalışmaların birçoğunda deyimın anlamı verilmemiş, yalnızca deyimın geçtiği yerler şiir künyesiyle birlikte tespit edilerek alfabetik gruplandırma yapılmıştır. Gülpınar (1667-1693)'ın çalışması gibi bazı çalışmalarda ise deyimler şekil ve söz dizimi özelliklerine göre ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Gülpınar (1682-1690)'ın çalışmasında ayrıca deyimler kavram özelliklerine göre de gruplandırılmıştır. Çalışmada deyim sözlüklerine henüz girmemiş deyimlere de yer verilirken bunların hangi bağlamlarda kullanıldığına değinilmemiştir.

Hakkında çalışma yapılan şairler yüzyıllara göre şunlardır:¹

14. yüzyıl: Âşık Paşa (ö. 1332), Firdevsî-i Rûmî (ö. 1517'den sonra), Hoca Dehhânî (ö. 1401'den önce), Kadı Burhaneddin (ö. 1398).

15. yüzyıl: Ahmedî (ö. 1410'dan sonra ?), Ahmed-i Dâ'î (ö. 1421 ?), Ârif (ö. 1438-1439'dan sonra), Avnî (ö. 1481), Ebu'l-Hayr-ı Rûmî, Hafî (ö. 15.yy), Hamdullâh Hamdî (ö. 1503), Hoca Mes'ûd (15.yy), Kemal Ümmî (ö. 1475-1476), Kerîmî (15.yy), Necâtî Bey (ö. 1509), Recâ'î (ö. 15.yy), Sabâyî (ö. 15.yy), Süleymân Çelebi (ö. 1422 ?), Şeyhî (ö. 1431 ?), Şeyyâd Hamza (15.yy), Tutmacı (ö. 1406'dan sonra ?), Yahyâ Bin Bahşî (ö. 15.yy).

16. yüzyıl: Âşık Çelebi (ö. 1572), Bağdatlı Rûhî (ö. 1605-1606), Bâkî (ö. 1600), Cemâlî (ö. 1583), Derzizâde Ulvî (ö. 1585), Emrî (ö. 1575), Figânî (ö. 1531-1532), Fuzûlî (ö.1556), Hatâyî (ö. 1524), Hayâlî (ö. 1557), Helâkî (ö. 1572-1576 arası), Lâmi'î (ö. 1532), Muhyî (ö. 16.yy), Muhyî-i Gülşenî (ö. 1605? 1608?), Nev'î (ö. 1599), Prizrenli Şem'î (ö. 1529-1530), Rumelili Za'îffî (ö. 1557'den sonra), Sehî Bey (ö. 1548/1549), Selîmî (ö. 1574), Şemseddîn Sivasî (ö. 1597), Taşlıcalı Yahyâ (ö. 1582).

¹ Şiirleriyle ilgili müstakil atasözü ve deyim çalışmaları olan şairler verilmiştir. Müstakil çalışmaların dışında konu gereği birçok şairden de şiirlerindeki atasözleri ve deyimlerin kullanımını noktasında söz edilmiştir. Tabloya yalnızca hakkında bağımsız çalışmalar yapılmış olanlar alınmıştır.

17. yüzyıl: Azmî-zâde Hâletî (ö.1631), Bosnalı Âsım (ö. 1710), Enverî (17.yy), Kafzâde Fâizî (ö.1622), Nâilî-i Kadîm (17.yy), Neşâtî (ö.1674), Nev'î-zâde Atâyî (ö. 1635), Niyâzî-i Mısrî (ö. 1794), Rezmî (ö. 1719), Rûznâmecizâde Şinâsî (ö. 1702-1703), Sâbit (ö. 1712), Süheylî (ö. 1633-1634), Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1644),

18. yüzyıl: Hâkim (ö. 1770), Hâtem (ö. 1755), İhyâ (ö. 1813), Mirzâ-zâde Sâlim (ö. 1743), Muvakkıtzâde Muhammed Pertev (ö. 1807-1808), Nedîm (ö. 1730), Sünbül-zâde Vehbî (ö. 1809).

19. yüzyıl: Enderunlu Vâsıf (ö. 1824-25), Hilmî Kıbrısî (ö. 1849), Saîd Paşa (19.yy)

20. yüzyıl: Asrî (ö. 1971)

1.1. Çalışmaların Yöntemi ve Muhtevasına Dair

Yaklaşık altı asır hüküm süren, bugün de bazı form ve muhteva dönüşümleriyle kısmi de olsa varlığını devam ettiren klasik edebiyat geleneği çok sayıda şair yetiştirmiştir. Bu edebiyat geleneği çerçevesinde üretilmiş eserlere bakıldığında bu eserlerin çok farklı ve çeşitli konuları içerdiği görülür: Kur'an-ı Kerim ayetleri, hadisler peygamberler, kıssalar, mucizeler, mitolojik şahsiyetler ve öğeler, Doğu kültüründeki aşk hikâyeleri, gündelik hayata dair unsurlar, dönemin ilimleri, kozmografya, atasözleri ve deyimler, hayvanlar, bitkiler, coğrafi unsurlar vb (Canım 181-620).

Klasik Türk edebiyatı geleneğinin kaynakları ve konu çeşitliliği oldukça fazladır. Bu çeşitlilik içerisinde atasözleri ve deyimlerin kullanımı da nicelik, nitelik ve anlam açısından önemli bir yere sahiptir. Atasözleri ve deyimlerin yapısal kullanımlarının belirlenmesi, konuyla ilgili temel bilgilere hâkim olmanın yanında literatürün de bilinmesini gerektirir. Günümüzde bilgisayar teknolojilerinin geçmişe nazaran daha gelişmiş olması, araştırma ve kaynak tarama gibi hususlarda kolaylık sağlamaktadır. Konuyla ilgili bilgilerin araştırılması, derlenmesi ve yorumlanması noktasında teknik imkânların kullanılması elzemdir. Özellikle de atasözleri ve deyimler gibi geniş bir konuda bu imkânların varlığı kolaylık sağlamaktadır.

Klasik Türk şiiri sahasında atasözleri ve deyimlerle ilgili çalışmalara bakıldığında, bunlar temel olarak üç kategoride toplanabilir: Yalnızca deyimlerle ilgili çalışmalar, yalnızca atasözleriyle ilgili çalışmalar, hem atasözleri hem de deyimlerle ilgili çalışmalar. Bu çalışmaların geneline bakıldığında, şiir kaynaklarından taramalar neticesinde belirlenen atasözleri ve deyimlerin genellikle alfabetik olarak verildiği söylenebilir. Çalışmalar arasında yöntemsel ve doküman analizi noktasında benzerlikler olsa da bazı çalışmalar arasında farklar da bulunmaktadır. Ancak çalışmalar, özü itibarıyla aynı amaca yönelik olup şiir kaynağındaki atasözleri ve deyimlerin görünür kılınmasını ve bunlarla ilgili bir döküm vermeyi hedefler.

Şiir kaynaklarındaki atasözleri ve deyimlerin tespitine yönelik bazı çalışmalarda atasözleri ve deyimler anlamlarıyla alfabetik olarak verilmiştir. Bu

türden çalışmalarda ilgili şiir kaynağındaki (divan, mesnevi vb.) atasözleri ve deyimlerle ilgili bütün beyitler çalışmaya dâhil edilmişken, bazı çalışmalarda bütün beyitler çalışmaya dâhil edilmeyip örneklem olarak bazı beyitler alınmıştır. Bu hususta çalışma amacının doğru belirlenmesi, hedeflerin net olarak ortaya konulması önem kazanır. Kimi çalışmalar bütünüyle şiir kaynağında atasözleri ve deyimlerin geçtiği beyitlerin tamamını belirlemeyi amaç edinmişken, kimi çalışmalar bütün beyitlere yer vermeyi amaç edinmeyip daha çok örneklem beyitler üzerinden atasözleri ve deyimleri tespitte ve bunların çeşitliliğini göstermeye yönelmiştir. Bazılarında ilgili şiir kaynağında geçen atasözleri ve deyimler, bunların geçtiği şiir numaraları verilmek suretiyle alfabetik olarak sıralanmıştır. Bazı çalışmalarda ise atasözleri ve deyimler alfabetik olarak gruplanmayarak bağlama ve konularına göre tasnif edilmiştir. Ak ve Akkaya (53-59)'nın çalışmasında, Zâtî Divanı'ndaki atasözleri ve deyimler; gurbet ve hasretlik, vuslat, didaktik ana başlıkları altında beyit örnekleriyle verilmiştir. Kimi çalışmalarda ise, şairin hayatı ve eserlerine dair bilgiler verildikten sonra deyimlerin kavram özellikleri ve klasik Türk şiirindeki durumundan kısaca söz edilmiştir. Bunu müteakip, şairin divanında belirlenen deyimler alfabetik sırayla, örnek beyitlerle ve kısa açıklamalarla verilmiştir. Şiir kaynaklarındaki atasözleri ve deyimleri yapısal açıdan dilbilgisi noktasında inceleyip gruplandıran çalışmalar da mevcuttur. Konuyla ilgili yapılmış çalışmaların genelinde atasözleri ve deyimler, çoğunlukla şiir kaynaklarından olan şair divanlarındaki şiirler üzerinden tespit edilmiştir.

Sinan (107-114)'ın Necâtî Bey Divanı'ndaki deyimler üzerine yaptığı çalışmasında deyimler, *isim grubu biçiminde olan deyimler ve birleşik fiil grubu biçiminde olan deyimler* olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Bu çalışmada iki başlık altında deyimler alfabetik verilmişken deyimlerin anlamlarına değinilmemiş, deyimlerin geçtiği şiirlerin şiir numarası verilmiştir. Çalışmada deyimlerle ilgili herhangi bir istatistiğe yer verilmemiştir. Bazı atasözleri ve deyim çalışmalarında çalışma başlıklarında özdeyişler, halk söyleyişleri, kalıp sözler gibi ifade ve terimler tercih edilmiştir.

2. Doğrudan Atasözleri ve Deyimlerle İlgili Olmayan Çalışmalarda Konuyla İlgili Muhteva

Doğrudan odak noktası ve amacı atasözleri ve deyimleri, başta divanlar ve mesneviler olmak üzere diğer şiir kaynaklarından tespit etmek olan çalışmaların dışındaki bazı çalışmalarda da muhteva gereği, içerikte kısmi de olsa atasözleri ve deyimlerle ilgili tespit ve değerlendirmelerin yer aldığı görülür. İnceleme kısmı içeren tenkitli metin çalışmalarının ilgili kısımlarında şiirlerdeki atasözleri ve deyimlerden çoğunlukla alfabetik sırayla fazla teferruata girmeden örnekler verilir. Bu örnekler daha çok şairin edebî kişiliği ve sanatı noktasında kullandığı atasözleri ve deyimlere dikkat çekmeye yönelik olup bütünüyle ilgili şiir kaynağındaki bütün atasözlerini ve deyimleri belirlemeyi hedeflemez. Bir nevi çalışma evreninden örneklem olarak seçilmiş olanları kapsar. Bu çalışmalarda atasözleri ve deyimlerin tespiti ve değerlendirilmesi

birincil amaç olmadığı için bu durum tabii karşılanabilir. Ancak ilgili şairin şiirlerinde atasözleri ve deyimlerin belirlenmesine yönelik başka çalışmalar (makale, tez, kitap vb.) yapılmamışsa, buradaki tespitler kısmi bile olsa önemlidir.

Mahallileşme akımı etkisindeki şairlerin şiirlerinin bu doğrultuda incelendiği çalışmalarda, yerel unsurlara, halk söyleyişlerine, atasözleri ve deyimlere de yer verilir. Tabiidir ki bu akım içerisinde değerlendirilen şairlerin şiirlerinde halk söyleyişlerine, yerel malzemeye, atasözleri ve deyimlere daha fazla tesadüf edilmektedir. Bu türden çalışmalarda, mahallileşme akımının bir özelliği olarak atasözleri ve deyimlerin kullanımına dair örnek şiirler ve beyitler verilir.

Bütün bunların dışında klasik Türk şiiri sahasında yapılmış diğer bazı çalışmalarda doğrudan atasözleri ve deyimleri, incelenen şiir kaynağından detaylı tespit etmek hedeflenmese de, konu ve muhteva gereği bu çalışmalarda atasözleri ve deyimlerden de söz edilmiştir. Şiir şerhlerinde ve beyit açıklamalarında atasözleri için *irsâl-i mesel* sanatı bağlamında, deyimler için de *mecazi manalar* doğrultusunda daha çok *kinaye* ve *mecaz-ı mürsel* sanatı hususunda bahsedilmiştir. Şairlerin, şiirlerinde atasözleri ve deyimlere yer verdiklerinden söz edilerek birkaç örnek beyitle yetinen çalışmalar da vardır. Özetle, atasözleri ve deyimleri merkeze alan, şiir kaynağından tespit ederek tasnif ve değerlendirmeye tabi tutmayı amaçlayan bütüncül ve müstakil çalışmalar dışındaki çalışmalarda atasözleri ve deyimlerden söz edilmiş olmakla birlikte bunlar daha çok örneklem niteliğindedir.

3. Klasik Türk Şiirinde Atasözleri ve Deyimlerle İlgili Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası

3.1. Bildiriler

1. Akman, Eyüp. "Necâfî Beğ Dîvânı'nda Deyimler ve Tebbeti Ters Okutmak", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (Ölümünün 500. Yılında Necâfî Beğ Anısına)*, 15- 17 Nisan 2009, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, ss. 68-76.

2. Beyzadeoğlu, Süreyya. "Toplum Yaşayışında Deyimlerin Yeri, En Çok Deyim Kullanan Divan Şairleri ve Müşterek Kullandıkları Deyimler." *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*, 12-13 Nisan 2001, Hazırlayan Mustafa Argunşah, İsmail Görkem, Hülya Argunşah, Atabey Kılıç. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001, ss. 129-168.

3. Çetin, Kamile. "Hikemî Şiirin Temsilcilerinden İbrahim Raşid Divanında Atasözü ve Deyimler.", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, 23-26 Ekim 2007, Hazırlayan?, 2007, ss. 179-189.

4. Kavruk, Hasan. " Cemâlf'de Atasözleri ve Deyimler. ", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I 4-5 Haziran 1998.*, Dumlupınar Üniversitesi Yayınları, 2000, ss. 370.

5. Yakar, Halil İbrahim. "Üsküplü İshak Çelebi Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler." *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Gaziantep: AÜ TÖMER Dil Öğretim Merkezi*, 1999, ss. 20-60.

6. Kesik, Beyhan. "Selîmî (II.Selîm) Divançesinde Atasözü ve Deyim Kullanımı.", *Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu* 12-13 Mayıs 2017, ss. 51-57.

7. Üçer, Müjgân. "Kadı Burhaneddin Divânı'ndaki Atasözleri ve Deyimler Üzerine." *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 4-7 Eylül 1989, Hazırlayan Azize Aktaş-Yasa, Sevan Okay-Atılğan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1997, ss. 269-296.

8. Veliyev, Kamil Nerimanoğlu. "Fuzûlî Dilinde Deyimler." *Üçüncü Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 23 - 27 Eylül 1996.

9. Yılar, Ömer. "Necâtî Bey'in Gazellerinde Atasözleri", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Ölümünün 500. Yılında Necâtî Beğ Anısına)*, 15-17 Nisan 2009, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, ss. 460-465.

10. Yılmaz, Gökçehan Aysel. "Prizrenli Şemi Divanında Atasözü ve Deyimler." *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ekim 2016, ss. 557-566.

3.2. Makaleler

1. Ak, Coşkun, ve Mehmet Akkaya. "Balıkesirli Zâtî'nin Şiirlerinde Geçen Atasözü ve Halk Deyimleri." *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. III, no. 2, 1988, ss. 41-48.

2. Akay Ahmed, Asuman. "Firdavsi-i Rûmî'nin Süleymannâme-i Kebir'indeki Deyimler." *Turkish Studies: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu Armağanı*, no. 9, 2014, ss. 103-114.

3. Aksoy, Mustafa. "XVI. Yüzyıl Şuarâ Tezkireleri ile Necâtî'nin Şiirlerine Göre Anadolu Türk Edebî Dilinin Gelişiminde Deyim ve Atasözü Kullanımı." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 16, 2007, ss. 141-162.

4. Altuntaş, Serdar. "Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden Süheyl ü Nevbahâr'daki Özdeyişlere Genel Bakış." *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)*, c. 5, no. 11, 2019, ss. 607-639.

5. Arslan Dinçer, Sedanur. "Nev'î Divanı'nda Atasözleri, Deyimler ve Bunların Kullanımı Üzerine." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, no. 2, 2019, ss. 253-277.

6. Aslan, Mustafa. "Nâzîm Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler." *Türk Dünyası Araştırmaları*, no. 139, 2002, ss. 53-66.

7. Avcı, İsmail. "Sa'dî'nin Atasözü ve Vecize Derlemesi: Berceste Mısralar ve Güzide Beyitler." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, ç. 1, no. 41, 2019, ss. 339-378.

8. Ayçiçeği, Bünyamin. "Bağdatlı Rûhî'nin (ö. 1014/1605-1606) Gazellerinde Deyimler." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, no. 38, 2018, ss. 163-202.

9. Ayçiçeği, Bünyamin. "Klasik Türk Şiirinde Kuş Kondurmak Deyiminin Anlam Çerçevesi." *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, c. 2, no. 1, 2019, 215-232.

10. Aydın, Metin. "Mirzâ-zâde Sâlim Divanı'nda Deyimler." *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, no. 4, 2018, ss. 1-23.

11. Aydoğan, Damla. "Yusuf ü Züleyha Mesnevisi'nin Kalıp Söz Deyim Atasözü, İkilime Bağlamında Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme." *Homeros*, c. 3, no. 1, 2020, ss. 13-20.

12. Bağrıaçık, Mustafa. "Yerel Malzemeyi Önemseyen Bir Şair: Ahmed-i Dâî (Divanında Kullandığı Atasözleri ve Deyimler)." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 4, no. 5, 2009, ss. 60-75.

13. Batıslam, Dilek H. "Nedim'in Şiirlerinde Atasözü ve Deyimler." *Türkoloji Araştırmaları: Fuat Özdemir Anısına*, 1997, ss. 107-125.

14. Beyzadeoğlu, Süreyya. "Osmanlı Dönemi Atasözleri ve Deyimlerinden Divan Şiirinde Yer Alan 20 Atasözü ve Deyim." *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, c.1, no. 2, 2001, ss-82-90.

15. Ceyhan, Adem ve Sercan Koşık. "Cemâlî'nin Risâle-i Durûb-ı Emsâl'i." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. no. 16, 2016, ss. 33-76

16. Ceyhan Adem. "Şair Asri'nin Atasözleriyle Öğüt Verici Bir Şiiri." *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. 4, no. 2, 2021, ss. 453-464.

17. Coşkun, Ali Osman. "Kafzâde Fa'izî Divanı'ndaki Atasözleri ve Deyimleri Dair." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 10, no. 1, 1997, ss. 69-80.

18. Çakır, Mustafa Sefa. "Aşk Meydanında Canını Ortaya Koymak Yahut Klasik Türk Şiirinde Bir Deyim: Baş Oynamak." *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 45, no. 1, 2021, ss. 49-65

19. Çelik, Nilüfer. "Şehd-i Ebrâr'daki Türkçe Deyimler." *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, no. 3, 2010, ss. 1331-1342.

20. Çeneli, İlhan. "Zati Divanında Atasözü ve Deyimler." *Türk Kültürü*, c. 11, no. 123, 1973, ss. 25-29

21. Çetinkaya, Ülkü. "Divan Şiirinde Çok Başlı (Ziyâde-Ser) Deyimi Üzerine." *Turkish Studies International Periodical For the Languages*, c. 4, no. 2, 2009, ss. 226-245.

22. Demirkazık, H. İbrahim. "El Arkası Yerde Deyiminin Divan Şiirindeki Kullanımı." *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, c. 8, no. 4, 2013, ss. 617-633.

23. Dilber, Duygu. "Ak Sadeler Giyinmek Deyiminin Anlam Çerçevesi." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı*, c. 6, no. 3, 2022, ss. 146-159.

24. Durmaz, Gülay. "Lamiî Çelebi Divanı'nda Baş İle İlgili Deyimler." *Turkish Studies Language and Literature*, c. 13, no. 12, 2018, ss. 139-159.

25. Efe, Zahide. "Şeyhülislam Kemâl Paşazâde (İbni Kemâl) Dîvânî'nda Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, no. 25, 2020, ss. 277-309.

26. Emirçüpani, Ahad. "Farsça Deyim ve Atasözlerinde Âb-ı Hayat ve Türk Edebiyatına Yansımaları." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no. 37, 2007, ss. 187-208.

27. Eroğlu, Süleyman. "15. Yüzyıl Türk Mevlid Edebiyatında Atasözü ve Deyimler." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 35, 2014, ss. 99-149.

28. Erol, Tuğba. "Necâtî Bey Divanı'nda Günlük Dilden Yansımalar." *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, c. 4, no. 8, 2016, ss. 228-245.

29. Ersoylu, Halil. "Fatih'in Şiir Dilindeki Atasözü ve Deyimler." *Türk Dünyası Araştırmaları*, no. 24, 1983, ss.173-183.

30. Güler, Zülfi. "Şeyh Galip Divanında Deyimler." *Humanities e-Journal of New World Sciences Academy*, c. 6, no. 3, 2011, ss. 433-455.

31. Gülpınar, Hatice. "Bosnalı Âsım Divanı'ndaki Deyimler Üzerine Bir İnceleme." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 6, no. 4, 2022, ss. 1667-1693.

32. Gümüş, Mustafa Yunus. "Divan Şiirinden Örnekler ile 'Kendiden Geçmek'." *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 4, 2020, ss. 262-274.

33. Gürbüz, Mehmet. "Rezmî Divanı'nda Deyimler." *Turkish Studies: Türkoloji Araştırmaları: Prof. Dr. Filiz Kılıç Armağanı*, c. 7, no. 1, 2012, ss. 1231-1267.

34. Gürgendereli, Müberra. "Klasik Edebiyatımızda Mesel Haline Gelmiş Bazı Berceste Mısralar". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no. 1, 2003, ss. 85-97.
35. Güzel, Bilal. "Klasik Türk Şiirinde Ağzı Mühürlü Deyimi Üzerine." *littera turca Journal of Turkish Language and Literature*, c. 3, no. 1, 2017, ss. 99-106.
36. Hakverdioğlu, Metin. "Orijinal Bir Durûb-ı Emsâl-i Osmâni Örneği Meâlî'nin Atasözleri Kasidesi." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 4, no. 5, 2009, ss. 198-208.
37. İçel, Hatice. "Necâtî Beg Divanı'ndaki Deyimler." *Türklük Bilimi Araştırmaları*. no. 15, 2004, ss.175-230.
38. İlhan, Enes. "Klasik Türk Edebiyatında Parmak Basmak/Harfine Parmak Basmak Deyimleri ve Anlam Çerçevesi." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 6, no. 3, 2022, ss. 192-212.
39. İlhan, Hikmet. "Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'ndaki Kaside ve Mersiyelerde Deyimlerin Kullanılışı ve Konumlandırılması." *Dergâh Dergisi*, no. 283, 2013, ss. 17-20.
40. İmamoğlu, Fatma. "Nâilî'nin Kenz-i Nesâyihi Adlı Eserinde Yer Alan Deyimler ve Bu Deyimlerin Metin İçindeki Kullanımı." *International Journal of Filologia*, c. 4, no: 6, 2021, ss. 67-100.
41. İnce, Ömer. "Necâtî'nin Şiir Dilinde İşlemeyi Başardığı, Türki-i Basit'in Başaramadığı Dil Malzemesi: Deyimler ve Atasözleri." *Turkish Studies Language and Literature*, c. 13, no. 12, 2018, ss. 239-258.
42. İpek, Ali. "İhyâ (Seyyid Yahyâ) Divanı'nda Deyimler ve Atasözleri." *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, c. 7, no. 2, 1992, ss. 73-80.
43. Kaplan, Yunus. "Sâbit'in Şiirlerinde Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 4, no. 4, 2009, ss. 599-635.
44. Kalyon, Filiz. "Fuzûlî Divanı'nın Düşündürücü Unsurları: Deyimler." *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, c. 7, no. 51, 2020, ss. 626-649.
45. Karasu, Büşra. "Kemâl Ümmî, Şemseddîn-i Sivâsî ve Niyâzî-i Mısrî Divanlarında Yer Alan Tasavvufî Deyimler." *Turkish Studies Language and Literature*, c. 18, no. 2, 2023, ss. 1035-1070.
46. Karavelioğlu, Murat A. "Divan Şiirinde Bend Geçmek, Hurde Geçmek ve Kapı Geçmek Deyimleri Üzerine." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. no. 31, 2014, ss.175-204.
47. Kaya, Bayram Ali. "Azmi-Zâde Hâletî Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler." *Türk Dünyası Araştırmaları*, no. 118, 1999, ss. 149-168.
48. Kaya, Bülent. "Bâki Dîvânı'nda Atasözü ve Deyimler." *Asia Minor Studies*, c. 8, no. 1, 2020, ss. 403-417.
49. Kaya, Hasan. "Emrî Divanı'nda Deyimler." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. no. 6, 2011, ss. 55-130.
50. Kaya, Hasan. "Divan Şiirinde İş Asmak Deyimi Üzerine." *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*, c. 4, 2018, ss. 231-243.
51. Kaya, Hasan. "Klasik Türk Şiirinde Kâğıt Uçurmak Deyimi ve Bu Deyimin Anlam Çerçevesi." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, c. 23, no. 48, 2022, ss. 91-110.
52. Kaya, Hasan. "Oyunun Sakalı Bitmek Deyimi ve Anlamları." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 6, s. 2, 2022, ss. 557-568.

53. Keklik, Murat. "Klasik Türk Şiirinde Yüzü Açılmış Deyimi Üzerine". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. 23, no. 23, 2019, ss. 45-61.

54. Keklik Murat ve Çağlar Aysan. "Rumelili Za'îfi Divanı'nda Deyimler." *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. 10, no. 24, 2021, ss. 2147-5490.

55. Kılıç, Filiz. "Âşık Çelebi Divanı'nda Atasözü ve Deyimler." *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. no. 1, 1996, ss. 24-30.

56. Kızıtaş, Maşallah. "Tutmacı'nın Gül ü Hüseyin Mesnevisi'nde Atasözleri." *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 14,s.314-326., sayı 14, 2019.

57. Köksal, M. Fatih." Klasik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu." *Bilgi*, no. 16, 2001, ss. 127-136.

58. Kurnaz, Cemal. "Taşlıcalı Yahyâ Beğ Dîvânı'nda Atasözleri ve Deyimler.", *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Hâtırasına Armağan*, c. 17-21, no. 1-2, 1979-1983, ss. 195-207.

59. Kurnaz, Cemal. "Hayâlî Beğ Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler." *Millî Kültür*, no. 52, 1986, ss. 31-37.

60. Kurt, Halil. "Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Sürûr-Efza)'ındaki Atasözleri ve Deyimler." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 12, no. 62, 2019, ss. 175-188.

61. Küçük, İslam. "Divan Şiirinde İzaha Muhtaç Beş Deyim: Asayı Dik-, Kantarlığı At-, Kulağından Fetili Çıkar-, Ay'a Elek As-, Ebu Zambak Oku-." *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 10, no. 8, 2015, ss. 1697-1706.

62. Mengi, Mine. "Necâtî'nin Şiirlerinde Atasözlerinin Kullanımı.", *Erdem Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 2, no. 4, 1986, ss. 47-56.

63. Özgür, Can. "Necati ile Hüseyin-i Baykara'nın Kullandığı Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir Karşılaştırma." *Turkish Studies: Türkoloji Araştırmaları: Prof. Dr. Hamza Zülfikar Armağanı*, c.4, no. 3, 2009, ss. 1744-1754.

64. Öksüzöğlü, İkbâl. "Hilmî Kıbrısî Efendi'nin Divançe'sinden Yansıyan Atasözleri ve Deyimler." *Millî Folklor*, c. 16, no. 127, 2020, ss. 223-243.

65. Özder, Deva, "Eski Bir Türk Geleneğinin Klasik Türk Şiirine Yansıması Kan Yalaşmak." *Ekev Akademi Dergisi*, c. 25, no. 87, 2021, ss. 65-78.

66. Özmen, Vildan. "Derzizade Ulvi Divanında Atasözü ve Deyimlerin Kullanımı." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.4, no. 31, 2016, ss. 418-435.

67. Öztürk, Zehra. "Süheylî Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler.", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 6, no. 66, s. 460-499. 2018

68. Öztürk, Erdem Can. "Divan Şiirinde Kulakla İlgili Deyimler ve Anlam Çerçevesi." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no. 66, 2019, ss. 37-82.

69. Peran Yasak, Yeliz. "Divan Şiirinde Yer Alan Atasözlerinin Olumlu Duygular Bağlamında Değerlendirilmesi." *Türk Dünyası Araştırmaları*, no. 236, 2018, ss. 33-54.

70. Poyraz, Yakup ve Ayhan Terip. "18. Yüzyıl Divân Şairlerinden Hâkim'in Şiirlerinde Atasözleri ve Deyimler ve Halk Söyleyişleri." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi: The Journal of International Social Research: Klasik Türk Edebiyatı Kaynakları Özel Sayısı* c. 3, no. 15, 2010, ss. 188-202.

71. Sarı, Gülден. "XVII. Yüzyıl Dîvân Şairlerinden Rûz-Nâmecî-Zâde Şinâsî'nin Şiirlerinde Deyimler.", *Turkish Studies Language and Literature*, c. 9, no. 6, 2014, ss. 913-931.

72. Savran, Ömer. "Neşâtî Divanı'nda Söz Kalıpları." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 2, no. 4, 2007, ss. 1329-1337.
73. Savran, Ömer. "Enverî Divanı'nda Deyimler." *Researcher: Social Science Studies*, c. 8, no. 1, 2020, ss. 248-273.
74. Sefercioğlu, M. Nejat. "Helâkî Divanı'nda Türkçe Deyimler." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c.4, no. 4, 2010, ss. 155-200.
75. Sinan, A. Turan. "Necati Beg Dîvânı'ndaki Deyimler Üzerine.," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 15, no. 2, 2005, ss. 107-114.
76. Sis, Nesrin. "Nev'î'nin Hasb-i Hâl Adlı Eserinde Deyimler". *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, no. 16, 2015, ss-72-79.
77. Stanek, Kamile ve Nilüfer Kara Davutoğlu. "Nedim Divanı Örnekleminde Türk ve Leh Atasözlerinin Karşılaştırılması." *Türkiyat Mecmuası*, c. 31, no. 2, 2021, ss. 801-818.
78. Şimşek, Yaşar. "Kan Kaşanmak Deyimi Üzerine." *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* c. 8, no. 1, 2013, ss. 2539-2546.
79. Ulucan, Mehmet. "Muvakkitzade Pertev Divanında Atasözü ve Deyimlerin Kullanımı." *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 10, no. 2, 2005, ss. 49-80.
80. Ulusoy, Ayşe. "Şah İsmail Hatainin Şiirlerindeki Atasözü ve Deyimler Üzerine." *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, c.2, no. 1, 1999, ss. 98-107.
81. Şakar Özyaşamış, Sezer. "Kıl'ı Kaç Yarmak?." *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, no. 34, 2013, ss. 207-218.
82. Tanyıldız Ahmet, "Klasik Dönem Türk Şiirinde Atasözü ve Deyim Kullanımı Bir Akım Göstergesi Midir?." *Türkiyat Araştırmaları*, no. 6, 2007, 93-105.
83. Toksoy, Tuğçe. "Hamdullah Hamdi'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Atasözleri ve Deyimler." *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. no. 3, 2023, ss. 61-68.
84. Türk, Osman. "Hamza-name Adlı Eserin 72. cildinin Atasözü, Deyim, İkilme ve Beyinlerin Anlam ve Görev Yönünden İncelenmesi." *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, no. 24, 2016, ss. 325-334.
85. Varışoğlu, Mehmet Celal. "Idioms in the Hatem's Divan in the Context of Values Education." *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 31, 1998, ss. 106-127.
86. Yavuz, Seyit. "Saâd Paşa Dîvânı'nda Yer Alan Atasözü ve Deyimler Üzerine." *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. c. 8, no. 15, 2016, s.106-114. 2016
87. Yelten, Muhammet. "Nev'îzâde Atâyî'nin Sohbetü'l Ebkârî ve İçindeki Atasözleri ile Deyimler." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten (TEDAY)*, no. 37, 1994, ss. 171-191.
88. Yıldırım, Ali. "Bâkî Divanında Deyimlerin Kullanımı." *Bir:Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi: Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı*. No. 9-10, 1998, ss. 631-642.
89. Yıldırım, Ali. "Nakış/Renk Geçmek Türevi Deyimlerin Klasik Türk Şiirindeki Kullanımı." *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, c. 10, no. 27, 2022, ss. 7-22.
90. Yıldız, Ayşe. "Klasik Türk Şiirinde Zehri Yedi Tastan Geçmek Deyiminin Kökeni Üzerine." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi (Tebdiz Özel Sayısı)*. C. 2, no. 4, 2018, ss. 43-50.

91. Yıldız, Ayşe. “Klasik Türk Şiirindeki ‘Taş Yasdanmak’ Deyiminden Hz. Yakup’un Beytel’ine”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*. 2018, ss. 244-263.

92. Yılmaz, Hanım. “Klâsik Türk Şiirinde Daire Çekmek/Çizmek Deyiminin Kültürel Kökenlerine Dair.” *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi Tebdiz Özel Sayısı*, 2018, ss. 167-171.

93. Yılmaz, Kadri, H. (2020). Farsça Kaynaklı Bir Atasözünün Divan Şiirindeki Görünümleri Üzerine: Kadr-i Zer Zerger-Şinâsed Kadr-i Gevher Gevherî. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. 4, sayı 1,2020, 92-102.

3.3. Tezler

1. Alptekin, Melih. *Garipnamede Deyimler ve Atasözleri*. 2003.Yüzüncü Yıl Ü, Yüksek lisans tezi.

2. Ankaralı, Ufuk Kemal. *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı’nda Türkçe Deyimler ve Atasözleri*. 2013. Gırne-Amerikan Ü, Yüksek lisans tezi.

3. Arı, Mehmet. *Nâbî’nin Hayriyye Adlı Eserindeki Deyim ve Atasözlerinin Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarının İncelenmesi*. 2017. Mehmet Akif Ersoy Ü, Yüksek lisans tezi.

4. Ateş, Bülent. *Necâtî Bey Divanı’ndaki Atasözleri ve Deyimlerin Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarının İncelenmesi*. 2018. Burdur Mehmet Akif Ersoy Ü, Yüksek lisans tezi.

5. Atmaca, Cansu. *Bağdatlı Rûhi Divanında Atasözleri ve Deyimler*. 2015. Yıldız Teknik Ü, Yüksek lisans tezi.

6. Çeribaş, Hatice. *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrin Mesnevisindeki Atasözü ve Deyimler*. 2018. Kütahya Dumlupınar Ü, Yüksek lisans tezi.

7. Gülüm, Emrah. *XV. Yüzyılın İlk Yarısında Telif Edilen Divanlarda Atasözleri ve Deyimler*. 2014. Yıldız Teknik Ü, Yüksek lisans tezi.

8. Kalaycı Sevinç, Devrim. *18. Yüzyıl Şairlerinden Sümbülzâde Vehbî (Lutfiyye), Bosnalı Sâbit, Enderunlu Vâsif ve Nedîm’in Divan ve Mesnevilerindeki Atasözleri ve Deyimler*. 2007. Trakya Ü, Yüksek lisans tezi.

9. Kartal, Yağmur. *14. Yüzyıl Anadolu Sahası Şairlerinden Kadı Burhaneddin, Ahmedî ve Hoca Dehhânî’de Atasözleri ve Deyimler*. 2020. Çaç Ü, Yüksek lisans tezi.

10. Sevinç Kalaycı, Devrim. *18. Yüzyıl Şairlerinden Sümbülzade Vehbi (Lutfiyye), Bosnalı Sabit, Enderunlu Vasıf ve Nedîm’in Divan ve Mesnevilerinde Atasözleri ve Deyimler*. 2007. Trakya Ü, Yüksek lisans tezi.

3.4. Kitaplar

1. Tanyeri, Mehmet Ali. *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Akçağ Yayınları, 1999.

2. Edirneli Ahmed Bâdî Efendi, *Armağan (Dîvân Şiirinde Atasözleri ve Deyimler)*, Hazırlayanlar Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Müberra Gürgendereli, Fatih Günay, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları, 2004.

3. Zülfe, Ömer. *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde: Osmanlı Şiirinden Kelimeler, Kavramlar, Deyimler*. Bilge Kültür-Sanat, 2011.

3.5. Kitap Bölümleri

1. Karahan, Abdülkadir, “Trabzonlu Figânî’de Atasözleri ve Deyimler.”, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980, ss. 43-53.

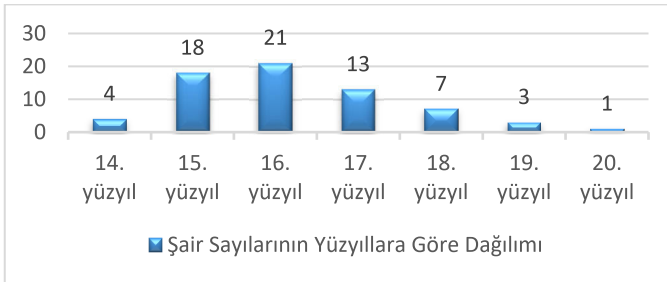
2. Keklik, Murat. “Klasik Türk Şiirinde Yıldızlarla İlgili Deyimler.”, *Prof. Dr. Hikmet Özdemir Armağanı*. (Ed. Üzeyir Arslan ve Hakan Taş), 2019, ss. 496-521.

Tablo 1. Yıllara ve Kaynak Türlerine Göre Atasözü ve Deyim Çalışmalarının Dağılım Sayısı

	Makaleler	Bildiriler	Tezler	Kitaplar	Kitap Bölümleri	Toplam
1973	1					1
1980					1	1
1983	2					2
1986	2					2
1988	1					1
1992	1					1
1996	1	1				2
1997	2	1				3
1998	2					2
1999	2	1		1		4
2000		1				1
2001	2	1				3
2002	1					1
2003	1		1			2
2004	1			1		2
2005	2					2
2007	4	1	2			7
2009	5	2				7
2010	3					3
2011	2			1		3
2013	4		1			5
2014	4		1			5
2015	2		1			3
2016	5	1				6
2017	1	1	1			3
2018	9		2			11
2019	10				1	11
2020	8		1			9
2021	6					6
2022	6					6
2023	3					3
Toplam	93	10	10	3	2	

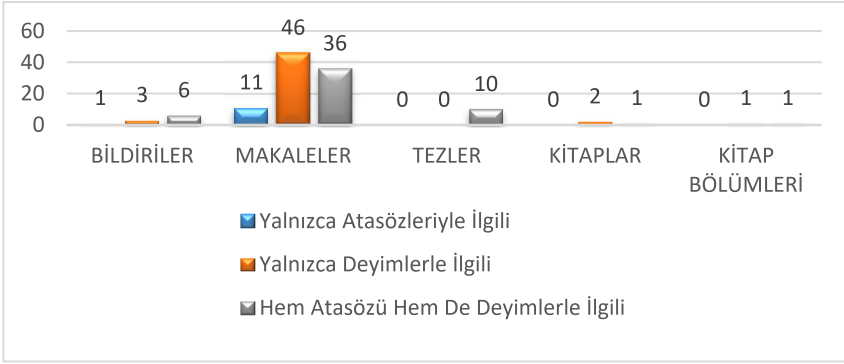
En fazla çalışma 2018 yılında yapılmıştır. 2018’den sonraki yıllardaki çalışma sayısı geçmiş bazı yıllardan daha fazla olsa da düzenli bir artış göstermemektedir.

Grafik 1. Yüzyıllara Göre Hakkında Çalışma Yapılan Şair Sayısı (Atasözleri ve Deyimlerle İlgili)

Yukarıdaki grafikten hareketle, 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar yükseliş gösteren şair sayısının 16. yüzyıldan sonra düzenli olarak azaldığı görülmektedir. Diğer yüzyıllarla kıyaslandığında çok fazla şair yetişen 19. yüzyılda bile bu sayının az olması manidardır. Konuyla ilgili, araştırmacıların daha çok klasik dönem şairlerine yöneldikleri anlaşılmaktadır.

Grafik 2. Atasözü ve Deyim Çalışmalarının Kaynak Türlerine Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafik incelendiğinde, atasözleri ve deyimlerle ilgili en fazla çalışmanın makale türünde yapıldığı görülmektedir. Yalnızca deyimlerle ilgili yapılmış olanlar sayıca daha fazladır. Bunu hem atasözünü hem de deyimleri tespit etmeye yönelik çalışmalar izlerken, yalnızca atasözleriyle ilgili çalışmaların sayısı en azdır. Atasözlerine oransal olarak deyimlere nazaran daha az tesadüf edilişi ve deyimlerin yaygınlığı en önemli sebeplerden biridir. Tezlere bakıldığında, şimdiye kadar yapılmış tezlerin hepsinin de hem atasözünü hem de deyimleri belirlemeye yönelik olduğu görülür. Konuyla alakalı bildiri, kitap ve kitap bölümü çalışmaları en azdır.

Sonuç

Klasik Türk şiiri sahasında atasözleri ve deyimlerle ilgili çalışmaların bibliyografyası verilerek bunlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Atasözleri ve deyimlerin tespiti noktasındaki en önemli ve hacimli şiir kaynakları divanlardır. İkincil olarak mesneviler dikkat çeker. Deyimler sayıca atasözlerinden fazladır. Yapılmış çalışmaların çoğunluğu divanlardaki atasözleri ve deyimleri tespit, tasnif ve anlamlandırmaya yöneliktir. Bazı çalışmalar yalnızca atasözleri, bazıları sadece deyimler, bazıları ise hem atasözünü hem de deyimlerle ilgilidir. Kimi çalışmalarda ise şairin divanının bir kısmında, yalnızca gazeller ya da kasideler gibi farklı bölümlerinde atasözleri ve deyimler tespit edilmiştir. Şiir kaynağının bir bölümünde yapılan tespitler önemli olmakla beraber, bu tür çalışmaların şiir kaynağının diğer kısımlarını veya bütünü kapsayacak şekilde tamamlanması ve genişletilmesi, eksik kalması muhtemel atasözleri ve deyimlerin ortaya konulması bakımından önemlidir. Atasözleri ve deyimlerle ilgili çalışmalar genellikle, şiir kaynaklarından yapılan taramalar neticesinde tespit edilebilenlerin alfabetik sırayla verildiği çalışmalardır.

Elbette ki bu tespitler önemli olmakla birlikte aynı zamanda atasözleri ve deyimlerle ilgili şekil ve muhteva incelemeleriyle benzer çalışmaların yapılması da elzemdir. Örnekleri olmakla beraber bunların sayısı hayli sınırlıdır. Bütün bunların dışında klasik Türk edebiyatının önde gelen şairleri haricinde ikincil ya da vasat olarak nitelenen şairlerin şiirlerinde de umulmadık, diğer şairlerin kullanmadığı atasözleri ve deyimlere tesadüf edilebileceğinden, bunlara da ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Klasik Türk şiiri sahasında atasözleri ve deyimlerin tespitinde çoğunlukla divanlar esas alınmıştır. Bunda, divanların en başat şiir kaynaklarından olmasıyla benzer çalışmalar yoluyla oluşan bir temayülün ve yönelimin etkisinden söz edilebilir. Bu hususta klasik edebiyat geleneğinde mesnevi nazım şekliyle yazılmış çok sayıda eser olduğu için bunların da divanlar kadar önemsenmesi ve incelenmesi gerektiği aşikârdır. Bunun dışında başta nasihatnâme (pendnâme), hicviyye gibi edebî türlerde yazılmış müstakil eserlerle hikemî tarzdaki şiirlerin ve müstakil eserlerin içeriğinde fazla sayıda atasözü ve deyim barındırması muhtemel olduğundan, en az şair divanları kadar bu eserlere yönelim de önem arz etmektedir. Bu tür eserlerin incelenmesi, henüz atasözü ve deyim sözlüklerine girmemiş olanların tespiti noktasında önemlidir.

Atasözleri ve deyimlerle ilgili bibliyografya tespiti ve tespit edilen kaynakların çeşitli açılardan değerlendirilmesine yönelik olan bu çalışmada, bazı istatistiki sonuçlara ulaşılmıştır. 1973-2023 yılları arasında tespit edilebildiği kadarıyla 91 makale, 10 bildiri, 10 tez, 3 kitap, 2 kitap bölümü çalışması bulunmaktadır. 1974-1979 yılları arasıyla, 1981, 1982, 1984, 1985, 1987, 1990, 1991, 1993, 1994, 1995, 2006, 2008, 2012 yıllarında konuyla ilgili yayımlanmış herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bazı yıllarda ise konuyla ilgili tek bir çalışma yapılmıştır. Toplam çalışma sayısına bakıldığında genel olarak 2000'li yıllardan sonra atasözleri ve deyimlerle ilgili çalışmaların artış gösterdiği söylenebilir. Çalışma sayılarının artmasında, alanla ilgili daha fazla eserin (divan, mesnevi vb.) yayımlanması ve alan araştırmacılarının çoğalması önemli bir etkidir. Ayrıca teknolojik imkânların gelişmesiyle tarama ve tespit işlemlerinin geçmişe nazaran kolaylaşması da bunda etkidir. Ancak yine de atasözü ve deyimler noktasında tez, kitap, kitap bölümü gibi daha hacimli çalışmaların sayısında kayda değer bir artış olmadığı görülmüştür. Çalışmaların geneli makale türündedir.

Klasik Türk şiirinde 13-20. yüzyıllar arasında yaşamış, eser vermiş şairler içerisinde şiirleriyle ilgili atasözü ve deyim çalışmalarının yapıldığı toplam şair sayısı tespit edilebildiği kadarıyla 64'tür. Bunların yüzyıllara göre dağılımına bakıldığında XIV. yüzyıldan 4, XV. yüzyıldan 16, XVI. yüzyıldan 21, XVII. yüzyıldan 12, XVIII. yüzyıldan 7 ve XIX. yüzyıldan 3, XX. yüzyıldan ise 1 şair çalışılmıştır. Klasik Türk şiirinin geniş şair kadrosu ve bu alandaki eserler dikkate alındığında, bu sahadaki bu türden çalışmaların genişlemesi ve zenginleşmesi için zamana ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Ancak çalışmamızdan hareketle çalışılmış şair sayısının şu an için yeterli olmadığı ve

birçok önemli şairin divanının da bu açıdan henüz incelenmediği görülmüştür. Yapılacak çalışmalarda, atasözleri ve deyimlerin sentaks, semantik vb. noktalarda dilbilimsel unsurları da kapsayacak şekilde incelenmesi önemlidir. Böylelikle klasik şiirimizin ihtiva ettiği zengin ve çeşitli içerik, atasözleri ve deyimler noktasında daha fazla ortaya konulacaktır.

Bu hususta son olarak, atasözleri ve deyimlerin sistemli, planlı ve koordine bir çalışmayla elektronik/dijital bir platformda toplanması ve veri girişleriyle sürekli güncel tutulmasına yönelik çalışmalar önemli olacaktır. Bilinen ve yaygın atasözü ve deyimler sözlüklerine/kaynaklarına girmemiş çok sayıda atasözü ve deyim bulunmaktadır. Bunların tespiti, tasnifi ve değerlendirilmesi hem Eski Türk edebiyatı sahası hem de bütünüyle Türk kültür ve edebiyatı için önemli bir veri havuzu ve kaynak olacaktır. En azından klasik Türk şiiri bağlamında kapsamlı bir sözlük çalışmasının yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ak, Coşkun, ve Mehmet Akkaya. "Balıkesirli Zâfî'nin Şiirlerinde Geçen Atasözü ve Halk Deyimleri." *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 3, no. 2, 1988, ss. 41-48.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*. İnkılap Kitabevi, 1988.
- Aydın, Sami. "Nesîmî Divanı'nın Söz Varlığı." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 7, no. 1, 2023, ss. 559-599.
- Bayan, Yasin. *Bazı Divanlarda Atasözlerinin Kullanımı (15.-18.Yüzyıl)*. 2001. Afyon Kocatepe Ü, Yüksek lisans tezi.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatının Kaynakları*. Akıl Fikir Yayınları, 2018.
- Edirneli Ahmed Bâdî Efendi. *Armağan (Dîvân Şiirinde Atasözleri ve Deyimler)*. Hazırlayanlar Süreyya Ali Beyzadeoğlu vd., Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları, 2004.
- Ercan, Özlem. *Peştelî Hisalî Divanı Tahlîli (İnceleme-Metin)*. 2003. Uludağ Ü, Doktora tezi.
- Gülpınar, Hatice. "Bosnalı Âsım Divanı'ndaki Deyimler Üzerine Bir İnceleme." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, c. 6, no. 4, 2022, ss. 1667-1693.
- İsen, Mustafa vd. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları, 2009.
- Kanmaz, Aysun. "Türkçe Deyimler Üzerine Yazılan Makaleler (1962-2020)." *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, no. 7, 2021, 170-231.
- Kaplan, Tuba. "Dede Korkut Kitabı'nda Yer Alan Atasözlerinin Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme." *Türklük Biliminde Gür Bir Ses Prof. Dr. İsa Özkan'a Armağan*. Editör İbrahim Dilek ve İhsan Kalenderoğlu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2019, ss. 497-507.

- Kaya, B. Ali. "Atasözü ve Deyimlerin Divan Şiirinde Kullanımı ile Divanların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi.", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, c. 6, no. 6, 2011, ss. 11-54.
- Oy, Aydın. *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.
- Sinan, A. Turan. "Necati Beg Dîvânı'ndaki Deyimler Üzerine.", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 15, no. 2, 2005, ss. 107-114.
- Sinan, A. Turan. "Deyim Kavramı Üzerine Notlar-I.", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 18, no. 2, 2008, ss. 91-98.
- Tanyeri, M. Ali. *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Akçağ Yayınları, 1999.
- Tatlıkatık, Cihan. *İzzet Ali Paşa Divanı'nın Tahlili*. 2020. Afyon Kocatepe Ü, Yüksek lisans tezi.
- Yerdemir, Fatih. "Sûdî'nin Gülistân ve Bostân Şerhlerinde Türkçe Deyimler." *bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. no. 90, 2019, ss. 191-214.
- Yılmaz, Hanım. "Klâsik Türk Şiirinde Daire Çekmek/Çizmek Deyiminin Kültürel Kökenlerine Dair." *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Tebdiz Özel Sayısı, 2018, ss. 167-171.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.